

ПОВОДОМ СТО СЕДАМДЕСЕТ ГОДИНА ОД РОЂЕЊА СРПСКОГ ГОГОЉА

(Поетика Милована Глишића, зборник радова, ур. Душан Иванић,
Ваљево: Матична библиотека „Љубомир Ненадовић“, 2017)

Зборник радова *Поетика Милована Глишића* окупља радове саопштене 22. јуна 2017. године у Библиотеци „Љубомир Ненадовић“ у Ваљевоу поводом јубиларне 170. годишњице рођења српског књижевника Милована Глишића. Зборник садржи укупно десет радова, уз претходну напомену уредника Душана Иванића („О зборнику“) и потоњи додатак „О ауторима зборника“. Аутори су се у својим радовима бавили кључним проблемима прозе Милована Глишића: нарацијом, дескрипцијом, ликовима, стилем, али не и драмским, песничким и преводилачким радом овог српског реалисте, што напомиње и уредник у уводној речи, указујући тиме на величину Глишићевог дела и неограниченост могућности његовог тумачења.

У иницијалном раду зборника, „Јунаци двојници у удвојеном свету Глишићеве прозе“, ауторка Тања Поповић сагледава бинарну структуру прозе Милована Глишића путем следећих поступака: приче у причи, оквирних наратива, огледалских склопова и мешања реалног и фантастичног. Бинарни склоп приповетке *После деведесет година* ауторка текста објашњава најпре на плану структуре (сизеа који чине две приче са два срећна завршетка), а затим и у приказивању двају простора, реалног и фантастичног, или у природи и функцији јунака-двојника. Бинарност у овој фантастичној приповеци очитује се и у тзв. огледалској структури где је неопходно преокренути редослед радње како би се скинуле чини, па се тако отмица јунакиње Радојке одвија у смеру супротном од смера ритуала убијања вампира. Поповић издваја две могућности удвајања јунака према њиховој портретизацији – удвајање по сличности и удвајање по различитости, али се удвајање може вршити и према сличности фонолошког склопа имена, те ову појаву логичког контраста и синтаксичког паралелизма ауторка рада доводи у везу са Гогољевом поетиком. И сама техника сказа, такође као утицај Гогоља на Глишићево дело, представља удвајање на наративном нивоу: постоје два приповедача, од којих је један казивао причу пред више слушалаца, а други причу преноси писаним путем на начин како ју је чуо и запамтио од првог приповедача.

Текст Горана Максимовића „Градови Милована Ђ. Глишића“ проблематизује питања града, градског живота и опозиције село-град у де-

лима Милована Глишића. Максимовић при анализи полази од Глишићевих раних пародичних сатира које су за тематику најчешће имале критику школства XIX века: *Једна лекција из хисторије Срба*, *Као бајаги популарна физика*, *Модерна стилистика* и *Мало о хисторији света*. Као приповетку сличну овима аутор рада издваја *Новог месеју* и указује на постојање прототипа лажног учењака у стварном животу (Васа Пелагић), а потом се бави компаративном анализом овог комичног типа јунака у приповеткама *Учитель*, *Рога* и *Ни око шта*. Негативна слика града присутна је и у комедији *Подвала*, где је као негативан јунак приказан зеленаш Вуле Пупавац. Указујући на разлике између села и града, Максимовић као тачку њиховог сусрета издваја топос вашара и прослава где долази до мешања јунака из једне и друге средине, а као најбољи пример за то наводи комедију *Два цванцика*. Најизразитији судар сеоског и варошког живота присутан је на периферији градова, за шта је пример Глишићева прича *Шетња после смрти* у којој се отуђеност људи у граду, предрасуде и административна неуређеност смештаја мртваца супротстављају очуваности обичаја, алтруизму и поштовању умрлих на селу. Сliku града у Глишићевим делима Максимовић даје критичким освртом на варошку моду и помодарство у приповеци *Ђуран добија*, а, нарочито, указујући на типове јунака карактеристичне за градску средину: торокуше, путнике намернике и странце.

Душан Иванић у тексту „Генеза Глишићеве прозе“ полази од уметничке мотивације за писање једног књижевног текста, али с обзиром на то да ју је најчешће немогуће спознати као такву, он за одговором на то питање у контексту стваралаштва Милована Глишића трага путем историјске поетике, издвајајући две фазе у Глишићевом стваралаштву: публицистичку и фазу развијених облика приповетке. За прву фазу карактеристичан је сатирични, изругивачки тон, и таква је дела Глишић углавном објављивао у часописима *Врзино коло* и *Враголан*. Друга фаза представља преокрет у историји српске књижевности у погледу структуре и организације приповедања, као и начина приказивања типичних јунака. Иванић издваја четири исходишта генезе Глишићевих приповедака: тематско-мотивску везу са ондашњим приликама у Србији, лично новинарско искуство, фолклорну традицију и утицај руске литературе (превасходно Гогоља и Шчедрина).

Рад Михајла Пантића „Приповедне фигуре Милована Глишића у савременој српској прози“ бави се реактуелизацијом Милована Глишића у савременој српској књижевности. Полазећи од општих рефлексија о вредности једног књижевног дела, Пантић на примеру Милована Глишића говори о верификовању његове вредности кроз присуство у новијој књижевности. То присуство једног аутора и његовог дела у потоњим

делима оствариво је, према Пантићу, путем три могућности: путем интертекстуалног вида, путем фикционализације књижевника или његових јунака и путем дијалошко-поетичког вида. Интертекстуални вид означава везу између неког Глишићевог текста као прототекста и неког другог књижевног дела као метатекста, при чему се та веза може остварити асоцијацијама, цитатима или парацитатима. Фикционализација писца подразумева размештање књижевника Милована Глишића у нови књижевни текст, у коме он постаје јунак и прелази у свет фикције, за шта Михајло Пантић наводи приповетку Симе Матавуља *Гледајући Хамлета*, у којој се Глишић појављује као јунак Чича. Трећи вид присуства најкомплекснији је, а аутор као примере наводи читаве цитате из дела Радована Белог Марковића у којима се појављују Глишићеви јунаци Максим Сармашевић и Сава Савановић, или макар постоји алузија на неку Глишићеву поетичку црту. Још Михајло Пантић наводи сличне примере у делима Мирјане Новаковић и Владимира Јагличића, што све представља књижевноисторијско сагледавање дијалога између различитих линија српске књижевности – реалистичке, глишићевске, и постреалистичке, модернистичке или постмодернистичке.

Драгана Вукићевић у тексту „Полиморфност Глишићеве прозе“ полази од дијахронијске слике епохе реализма, смештајући дело Милована Глишића у одговарајући контекст. Она полемиче о односу између двају доминантних жанрова у реализму, те превласти романа у европској, а приповетке у српској књижевности. Полазећи од објашњења Михајла Пантића да је доминација приповетке повезана са усменом традицијом, ауторка објашњава да је још један разлог тој појави способност приповетке да апсорбује и друге жанрове, што доводи до њене полиморфности. Своје тврдње Драгана Вукићевић аргументује на примерима Глишићевих приповедака *После деведесет година* и *Прва бразда*, где се у првом случају препознају елементи бајке, демонолошког предања и анегдоте о глупацима, а у другом елементи идиле. Вештим уметничким поступцима Милована Глишића дошло је до синтезе ових жанрова и реалистичке приповетке.

Снежана Милосављевић Милић у тексту „Типови описа у приповеткама Милована Глишића“ издваја три типа описа у Глишићевој прози: чисту дескрипцију, наративни опис и описну нарацију. Ауторка текста као доминантне подтипове у оквиру чисте нарације у Глишићевом делу издваја портрет и топографију, а типични уметнички поступци увођења чисте дескрипције у текст јесу зумирање, уклапање, паралелизам и замењивање. Наративни опис и описна нарација јесу хибридне форме описа, с обзиром на то да у себе укључују и дескрипцију и нарацију. И наративни опис, као и чист опис, у Глишићевим приповеткама коришћен

је ради портретизације јунака и ради топографије. Код описне нарације Снежана Милосављевић Милић говори о њеним важним особинама: симултаности приповеданих догађаја, утапању временске димензије у спацијалну, употреби несвршених глаголских облика итд., указујући притом на разлику између описне нарације у реалистичкој и модернистичкој прози. На крају, ауторка наглашава да опис у Глишићевом делу нема само референцијалну, већ и много важнију, функцију сижејне надопуне – као у уводном композиционом оквиру у коме се припрема основни сиже приповетке.

Мирјана Д. Стефановић у тексту „Поетика реализма и фантастика у приповеткама Милована Глишића“ полази од споја поетичких начела реализма и фантастике као неке врсте парадокса, да би потом објаснила како се додирна веза међу њима остварује путем паратекста: Глишићевим поднасловом „Приповетка из народног веровања“, или Гогољевим објашњењем насловног појма *виј*, пониклом из „простонародне уобразиље“. Ауторка оставља отвореним питање да ли се могу изједначити народна вера и фантастика. Као главна поетичка црта Глишићеве приповетке издвојено је казивање наратора, који препричава оно што је чуо, што се не би могло подвести под фантастику. Фантастика је у епоху реализма стигла из романтизма, у коме се појављивала као елемент ирационалног. У том смислу, реализам као епоха у којој је свет виђен на миметичан начин, представља негацију романтизма, па самим тим и фантастика у једној или другој епохи има другачију функцију.

Ана Живковић у свом тексту „Поетика свакодневне приче у хуморескама Милована Глишића“ под жанровску одредницу „хумореска“ подводи три Глишићеве приповетке: *Ни око шта*, *Шетњу после смрти* и *Вујину просидбу*. Овим називом сва три текста удаљена су од сеоске приповетке у класичном смислу, исприповедане гогољевском техником сказа. Ауторка се у раду бави и насловом као паратекстом који упућује на апсурдност – шетњу након смрти, причу која не говори ни о чему и женидбу јунака без намере ступања у брак. Догађаји из сеоског живота означавају свакодневну причу коју ауторка тумачи са аспеката класичне и неокласичне теорије приповедања, уз нарочит осврт на итеративно приповедање, синтаксичке негације и виртуелни наратив.

У раду „Приповетке Милована Глишића у светлу савремених књижевних теорија: са фокусом на првообјављеној – *Ноћ на мосту*“, ауторка Вера Ваш бави се питањима универзалности једног књижевног дела и његове аутономности, односом писца и читаоца према књижевном делу. Она наглашава неопходност аутономије једног књижевног дела у односу на друштвену стварност, што објашњава на примеру приповедачког опуса Милована Глишића, насталом на тлу обреновићевске Србије. На

особености Глишићеве поетике указано је кроз интерпретацију репрезентативне његове приповетке *Ноћ на мосту*. Фолклорну фантастику Вера Ваш објашњава помоћу теорије материјалне имагинације Гастона Башлара, место читаоца тумачи путем Ингарденове феноменологије, да би у завршном делу свог рада дала Глишићевом делу свевременску универзалност препознајући његове јунаке као типске, присутне и у савременом добу.

Остоја Продановић у раду „Елементи романескног у прози Милована Глишића“ бави се генолошким питањем Глишићевих књижевних текстова. У сижетном склопу појединих његових приповедака Продановић уочава материјал за романескну грађу. Тако у лику капетана Максима Сармашевића из приповетке *Глава шећера* види могућност за Глишићев некада најављивани роман *Питомац*, а у тематско-мотивском језгру приповедака *После деведесет година*, *Брата Мата*, *Злослутан број*, *У зао час* и *Нови месеца* препознаје могућност проширења до обима романа. Такође, аутор пореди поједине Глишићеве приповетке са српским и европским романима: приповетку *Ни око шта* пореди са Сремчевим романом *Пон Ђира и пон Спира*, *Главу шећера* са Гогољевим *Мртвим душама*, а приповетку *После деведесет година* са Раблеовим романом *Гаргантúa и Пантагруел*. Продановић закључује да се Глишић задржао на форми приповетке не усуђујући се да започне роман не због недостатка талента, већ напротив, због времена у коме је живео, баш попут још једног великог српског приповедача Лазе Лазаревића, који је сматрао да се не може писати роман после Толстојевих романа *Рат и мир* и *Ана Карењина*.

Зборник *Поетика Милована Глишића* исцрпношћу и комплексношћу својих радова пружа ново читање прозе Милована Глишића и отвара пут новим истраживањима не само Глишићевих дела, већ и реалистичке књижевности уопште. Текстови овог зборника баве се проблемима релевантним у науци о књижевности, те читаоца подстичу на поновно враћање познатим Глишићевим делима, али сада са другачијим, помереним хоризонтом очекивања. Тиме су и читаоци и аутори ових књижевнокритичких и књижевноисторијских радова својим активним учешћем дали нови смисао и ново рухо приповеткама српског Гогоља готово два века по њиховом објављивању.

Милица М. Алексић⁶
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

⁶ milica.aleksic.06@gmail.com